

ПЕДАГОГИЧЕСКАТА КУЛТУРА НА РОДИТЕЛИТЕ КАТО ДЕТЕРМИНАНТА НА БЛАГОСЪСТОЯНИЕТО И ПСИХИЧНОТО БЛАГОПОЛУЧИЕ НА ДЕЦАТА

ас. д-р Петя Иванова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме: Фундаменталната значимост на въпроса за благосъстоянието на децата е неоспорим факт в съвременното общество. Многоизмерими и многопластови са факторите, които оказват влияние върху този феномен – от влиянието на действията и човешките взаимоотношения на самите деца, през мрежите и ресурсите на разположение на хората, които се грижат за тях, до държавната политика и условията в страната. Целта на настоящата публикация е да се изведе педагогическата култура на родителите като важна детерминанта за благосъстоянието и психичното благополучие на децата. Именно наборът от знания, умения и нагласи в сферата на отглеждането и възпитаването на детето, които родителите притежават, са в основата на осигуряването на децата на качествени условия за пълноценно детство и равен старт за бъдещето.

Публикацията е в изпълнение на проект на СУ „Св. Климент Охридски“ №80-10-79 / 11.4.2024 г. – Проявления на педагогическата компетентност в съвременното – структурни и съдържателни измерения.

Ключови думи: педагогическа култура, родители, благосъстояние на децата, психично благополучие, възпитание.

PARENTS' PEDAGOGICAL CULTURE AS A DETERMINANT OF CHILDREN'S WELL-BEING AND POSITIVE MENTAL HEALTH

Assist. Prof. Petya Ivanova, PhD

Sofia University „St. Kliment Ohridski“

Abstract: The fundamental importance of the issue of children's welfare is an undeniable fact in modern society. The factors influencing this phenomenon are multi-dimensional and multi-layered – from the influence of the actions and human relationships of the children themselves, through the networks and resources available to the people who care for them, to the state policy and conditions in the country. The purpose of this publication is to highlight the pedagogical culture of parents as an important determinant of children's well-being and positive mental health. It is the set of knowledge, skills and attitudes in the field of raising and educating the child that parents possess, that are the basis for providing children with quality conditions for a full childhood and an equal start for the future.

The publication is in implementation of a project of Sofia University „St. 80-10-79 / 11.4.2024 – Manifestations of pedagogical competence in modern times – structural and substantive dimensions.

Keywords: pedagogical culture, parents, children's well-being, (positive) mental health, upbringing.

Въведение

Значителна загриженост в обществото предизвиква фактологията от последните изследвания, която свидетелства за влошаващото се състояние на благосъстоянието и психичното здраве на децата и юношите и свързаните с тях неблагоприятни последици върху академичните им резултати. Доклад на изследователския център Иноченти към UNICEF за благосъстоянието на децата в най-богатите страни по света очертава смесена картина на тяхното здраве, на уменията им и на тяхното щастие. Психичното благосъстояние, физическото здраве и възможностите за развитие на умения на прекалено много деца са застрашени от проблеми като бедността, социалното изключване и замърсяването. (Worlds of Influence: Understanding what shapes child well-being in rich countries', Innocenti Report Card 16, 2020). Доклад на Световната здравна организация посветен на същата тема разкрива, че подрастващите днес имат по-лошо психично здраве от предишните поколения, а последните резултати от PISA от декември 2023 г. показват тревожен спад в основните умения (особено за българските ученици – б.а.) (Wellbeing and mental health at school – Guidelines for education policymakers, school leaders, teachers and educators, 2024).

Актуалността на темата за благосъстоянието и психичното здраве на децата е пряко свързана и със социално-икономическата обстановка у нас и по света, особено след пандемията от Covid 19. Обедняването на голяма част от населението, оформилите се негативни демографски тенденции (относително ниска раждаемост, неблагоприятна възрастова структура, разпад на традиционното семейство, голяма емиграция на предимно млади хора, обезлюдяване на малки населени места и др.) пораждаат сериозни заплахи за благосъстоянието на децата. Според цитираният доклад на UNICEF дори страни с добри социални, икономически и екологични условия са все още далеч от постигането на целите на Дневен ред 2030 г. за устойчиво развитие. (https://devedu.eu/wp-content/uploads/UNA_transforming.pdf). Очевиден е фактът, че са необходими целенасочени и ускорени действия на всички, които се грижат детството да е в „унисон с интересите на детето, или доброто детство да е резултат от подобреното благосъстояние на децата“ (Стоянова, Кирова 2002, с. 9).

Целта на настоящата публикация е да представи значимостта на педагогическата култура на родителите като ключов фактор за социалното благосъстояние и емоционално благополучие на децата, както и за тяхното психично здраве.

Изследователските задачи са свързани с проучване и анализиране на източници (нормативни документи, литература в областта на педагогиката, психологията, икономиката и медицината) по темата и се подчиняват на обосноваването на тезата, според която по-високата педагогическа култура на родителите е предпоставка за по-добро благосъстояние и психично здраве на децата.

Методология

Методологията е пряко свързана с целта на изследването. Приоритетно се използват аналитико-синтетичният и дедуктивният метод, както и сравнителен и контент анализ с цел открояването на тенденции в предметната област на изследването – педагогическата култура на родителите. Като метод се прилага и вторичният анализ на готови емпирични данни от осъществени изследвания, предимно в България и Европейския съюз.

Резултати

Според терминологичния речник думата **благосъстояние** „идва от английското well-being, благополучие, благоденствие – термин, който отразява нивото на социално-икономическото, физическото, психическото и духовното състояние на индивида или общността. Високото ниво се свързва с усещането за щастие, а ниското – с нещастие. Най-общо благосъстоянието се определя като позитивна качествена характеристика на живота на хората. То е положение на комфорт, здраве и щастие. Благосъстоянието може да бъде класифицирано в четири групи: физическо, ментално, духовно и социално-икономическо. Те са относително обособени, но силно взаимно свързани и взаимнозависими. Физическото благосъстояние отразява здравния статус на човека. Менталното благосъстояние се свързва с оценките на разума на индивида за това колко добре той се справя с живота в ежедневието. Удовлетворението, ангажираността, сигурността, задоволството от връзките на човека със света са части от менталното благосъстояние. Духовното благосъстояние отразява хармонията между вътрешния и външния свят на човека. Свързано е с усещането за принадлежност и свързаност със света. Социално-икономическото благосъстояние отразява нивото на удовлетворение, получавано от връзките с другите индивиди и с общностите.“ (<https://nbu-rechnik.nbu.bg/bg/obsht-spisyk-na-ponqtiq/blagosystoqnie>).

Световната здравна организация (СЗО) приема определението за благосъстояние, дадено от Health Promotion Glossary of Terms 2021 – „Благосъстоянието е положително състояние, изпитвано от индивиди и общества. Подобно на здравето, то е ресурс за ежедневието и се определя от социалните, икономическите и екологичните условия. Благосъстоянието обхваща качеството на живот и способността на хората и обществата да допринасят за света с чувство за смисъл и цел. Фокусирането върху благосъстоянието подпомага проследяването на справедливото разпределение на ресурсите, цялостния просперитет и устойчивостта. (Речник на термините 2021).¹

¹ Световната здравна организация координира Десетата Глобална конференция за промоция на здравето през декември 2021 г., на която участниците подкрепят „Женевската харта за благосъстоянието“. В документа са очертани 5 ключови области на действие: проектиране на справедлива икономика, която служи на човешкото развитие в рамките на планетарните граници; създаване на обществена политика за общо-

Фокусирайки се конкретно върху децата, в национален контекст К. Стоянова и А. Кирова правят опит за дефиниране на понятието „**благосъстояние на детето**“ в монографията „Приоритети и политики за благосъстоянието на децата“. След проучване на съществуващите международни документи авторките обобщават, че в тях понятието „благосъстояние на детето“ се използва „в различни аспекти, но без да се дава дефиниция за неговата същност и обхват.“² Другите използвани понятия в посочените документи, като „жизнен стандарт“, „качество на живот“, „благоденствие“, „хармонично развитие“, „защита, „закрила“ в контекста, в който се употребяват, всъщност представляват в някои случаи синоними, а в други – съставни части на благосъстоянието на децата.“ (Стоянова, Кирова 2002, с. 19). Ето защо цитираните авторки смятат, че понятието „благосъстояние на детето“ има по-широк обхват и включва по-пълно съответните „по-важни международни норми и принципи: децата да живеят „достойно и свободно“; да се ползват от „плодовете на социалния прогрес“; да живеят в семейна среда; да им бъде осигурен жизнен стандарт, съответстващ на „нуждите за физическо, умствено, духовно, морално и социално развитие“; да имат осигурени „здравословен растеж и развитие“; да имат равни възможности за образование, което да развива техните способности и „възгледи за морална и социална отговорност“...“ (пак там). В този контекст, без да претендират за всеобхватност Стоянова и Кирова дават следната дефиниция – „Благосъстоянието на детето е съвкупност от взаимносвързани елементи – материална осигуреност, физическо, умствено и емоционално здраве, образователно равнище, етично поведение, морална култура и социална приобщеност, които се педопределят от степента на развитие на семейната и обществената социално икономическа среда.“ (пак там). За целите на настоящата публикация ще се придържаме към така изведената работна дефиниция за понятието, като се отчита и фактът, че самото благосъстояние е явление с динамичен характер, предвид възможността му да се изменя във времето и пространството. То може да се движи от по-ниски към по-високи количествени и качествени стойности и обратно, но целта му е винаги постигане на пълноценно развитие на децата. В този контекст, най-високата степен на благосъстоянието е **благоденствието**. (пак там, с. 20). Към тази дефиниция ще приложим и още едно определение за понятието, което ще добави нови нюанси в контекста на новите парадигми

то благо; постигане на универсално здравно осигуряване; обръщане на внимание на цифровата трансформация, за да се противодейства на вредите и да се увеличат ползите и оценностяване и съхраняване на планетата., (<https://www.who.int/publications/m/item/the-geneva-charter-for-well-being>).

² Световна декларация за оцеляване, защита и развитие на децата, 1990 г.; Европейска социална харта; Декларация на ООН за правата на детето от 1989 г.; Декларация на ООН на социалните и правните принципи относно защитата и благосъстоянието на децата и по-специално относно отглеждането и осиновяването според националното и международното право от 1986 г. и др.

свързани с мултинационалността и приобщаването. В документ на Европейската комисия от 2024 година благосъстоянието се определя като „динамично състояние, в което индивидът реализира собствения си потенциал, култивира вродени умения, подхранва собствените си способности и се справя с нормалния стрес на живота. То дава възможност за продуктивна и ползотворна работа и принос към неговата или нейната общност.“ По-конкретно във връзка с деца и юноши, това предполага наличието на положително чувство за идентичност, способност за управление на мисли, емоции, изграждане на здрави социални взаимоотношения и хармонизирани взаимодействия със заобикалящата среда, всички основни аспекти за ефективно учене. В същия документ се посочва, че „положителното психично здраве“ ((Positive) Mental health) е термин, който често се използва взаимозаменяемо с „благополучие“. (Wellbeing and mental health at school – Guidelines for school leaders, teachers and educators, 2024, <https://data.europa.eu/doi/10.2766/760136>). В този контекст с понятието благосъстояние се свързват и понятията „психично благополучие“ и „психично здраве“.

Димитър Богданов прави следния кратък обзор на концепциите за „**психично благополучие**“. „В лоното на психологическата наука различни автори разглеждат и правят опити да дефинират психичното благополучие. За много изследователи то е разбирано като чисто когнитивен процес (Tversky & Griffin 1991), като изразяващо се в емоционалния опит (Lazarus 1991), като поведение, което е обусловено от поставените цели (Sheldon & Elliot 1999), като времева перспектива (Shmotkin 1991), като влиянието, което оказват житейските събития в краткосрочен и дългосрочен план (Shmotkin & Lomranz 1998) или в съпоставката между различни култури (Suh, Diener, Oishi & Triandis 1998). За Маслоу (Maslow 1968; 1970) то е понятието за себеактуализация, а при Роджърс (Rogers 1961; 1980) то се свързва с идеята за напълно и цялостно функциониращия човек, за Ериксън (Erikson 1959; 1996) то се изразява в етапите на развитие на его-идентичността, които обхващат целия жизнен път на човека, Олпорт (Allport 1961) го определя като достигнатата степен на зрялост, а за Юнг (Jung 1933) то характеризира процеса на индивидуализация. Психичното благополучие е определяно и като „основна тенденция и цел в живота“ (Стаматов 2014), изразяващо се в настъпващите личностни промени през периода на пубертета, зрелостта и с напредване на възрастта (Neugarten 1973), чрез позитивните критерии за психично здраве, които изместват първоначалните определения за психично благополучие като липса на болест (Jahoda 1958).“ (Богданов 2017).

Тясно свързано с психичното благополучие е „**психичното здраве**“. Световната здравна организация определя психичното здраве като „състояние на психично благополучие, което позволява хората да се справят със стреса на живота, осъзнават своите способности, учат добре и работят добре и допринасят за тяхната общност“.

Подобно съдържателно и контекстуално дефиниране на понятията „благо-състояние“ и „психично благополучие“ асоциативно ни насочва и към понятието „компетентност“. Компетентността на човека от своя страна се дефинира като „индивидуално интегративно свойство на личността, което се изявява в спецификата на организиране и използване на различни знания и умения, позволява ефективни решения и поведение в различни ситуации“ (Милкова 2015, с. 46). В Националната система за оценка на компетентностите „My competence“ компетентността се разглежда като:

- „ниво на осведоменост, познания, опит и авторитетна експертиза в определени области;
- комплексен личностен ресурс, обезпечаваш възможността за ефективно взаимодействие в една или друга област от обкръжаващия свят, зависещ от степента на притежание на необходимите за целта компетенции...;
- по-широко и интегрално понятие, съвкупност от личностни качества (ценности, знания, умения, навици, способности), обусловени от опита и дейността в определени социални и личностно значими сфери...“ (<https://mycompetence.bg/bg/static/1>).

В този контекст понятието „педагогическа компетентност на родителите“, често взаимозаменяемо с „педагогическа култура на родителите“, може да се формулира в по-тесен или в по-широк смисъл, в зависимост от използваните научни подходи при дефинирането му. В съдържателно отношение дефиницията за педагогическа компетентност на родителите включва знанията на родителите за образованието, възпитанието, социализацията и развитието на децата, емоционалната сфера на семейния живот и тяхното социално-емоционално отношение към детето, както и различни начини за образователни, грижовни и социализационни взаимодействия. Педагогическата компетентност на родителите включва три основни компонента – когнитивен (интелектуален) компонент, емоционален (афективен) компонент и поведенчески (свързан с действието) компонент. В рамките на отделните компоненти, има допълнителни елементи, които изграждат цялата структура на педагогическата култура на родителите. Именно усвояването на тези компоненти на педагогическата култура от родителите, както и тяхното приложение в семейна среда се явява необходимо условие за благосъстоянието и психичното благополучие на децата им.

Дискусия

Защо педагогическата култура на родителите се оказва толкова ключова за благосъстоянието и психичното здраве на децата? Именно семейството е първата и най-важна институция, която поставя основите на детското развитие. По-голямата част от функциите на семейството са свързани конкретно с децата „сексуалната (зачатието на детето), репродуктивната (ражда-

нето му), стопанско-битовата (отглеждането му) и социализаторската (възпитаването му)“, като „всички те в една или друга степен допринасят за социално-биологичното възпроизвеждане на хора и формират феномена родителство“. Сред посочените функции като „най-съществени“ се определят „двете същински функции на семейството – репродуктивната и възпитателната...“ (Чавдарова-Костова 2017, с. 86, по Спасовска 2000, с.167). Именно възпитателната функция на семейството е тясно свързана с педагогиката и за да бъде осъществявана пълноценно е необходимо родителите да притежават определено ниво на педагогическа компетентност. Тази компетентност ще бъде дефинирана като непрофесионална, но ще е достатъчна за ефективното осъществяване на социалната им роля на майки и бащи.

Световната и родната практика обаче свидетелстват за стихийния и слушачен характер на придобиването на педагогически знания и умения от родителите. В повечето случаи те ги получават в хода на личния опит на функциониране на тяхното родителско или новосформираното им семейство. Често тези знания са неструктурирани, безкритични и непоследователни. Ученето да бъдеш родител, в мого случаи дори остава неосъзнавано от майката или бащата. (пак там, с. 92). Подготвяйки се в хода на самото родителство, в голяма част от случаите по пътя на пробите и грешките, голяма част от родителите имат непълно познаване на психосоциалните нужди на детето си в семейната среда и в този контекст начинът на задоволяването им буди много съмнения и е лишен от педагогическа рационалност. Тези нужди се изпълняват съобразно родителската интуиция, а според съвременната наука непълното и неадекватно задоволяване на психосоциалните и биологичните потребности може да доведе до редица негативни ефекти върху развитието на детето. Неоспорими са научните доказателства, според които „психосоциалната среда в ранна детска възраст влияе върху здравето и благосъстоянието на растящия индивид и може също да повлияе на по-късното развитие на емоционални и поведенчески затруднения в здравето на възрастните“ (Grazuleviciene at all. 2017). Разпространението на сериозни емоционални и поведенчески затруднения сред децата, често се свързва с индивидуалните и контекстуалните фактори, като социално-икономическия статус на семейството, родителския стрес и други експозиции на околната среда, които могат да повлияят на емоционалните и поведенчески затруднения на децата. „Семейният климат оказва значително влияние върху прогнозирането на поведенческите трудности при децата. Има някои доказателства, че въздействието на стресиращото родителско поведение върху психичното здраве на детето може да бъде свързано с биологичните пътища на детето чрез секреция на хормона на стреса и генетична чувствителност. Стресът и неблагоприятните експозиции на заобикалящата среда могат да предизвикат епигенетични промени, водещи до променени метаболитни пътища, участващи в етиологията на хроничните заболявания.“ (пак там). В доклад на UNICEF в помощ на родителите се обръща особено внимание на факта „как ще бъде посрещна-

то бебето „на бял свят“ и първите три месеца са от решаващо значение за неговото развитие. За новороденото всичко е ново и непознато, затова то има нужда да му разказваме всичко, което се случва около него, да назоваваме нещата, които го заобикалят и да обясняваме всяка промяна около него по време на ежедневните грижи, да се научим какво е приятно за него и какво не е“ (Как от 0 до 1 година? Комуникация Активен Контакт с детето, <https://www.unicef.org/bulgaria/>).

Ефективното присъствие на родителите в живота на детето е необходимо условие за пълноценното му развитие от раждането до достигането на пълнолетие, определяно от закона като етап на физическа и емоционална зрялост, при която индивида вече може да се грижи сам за себе си. В много от семействата обаче често наблюдаваме неструктурирани и непоследователни действия по отношение на отглеждането и възпитанието на децата, което е следствие от липсата на базова педагогическа компетентност от страна на родителите. В литературата се отбелязва, че ако „в миналото за подготовката на бъдещата съпруга и майка са се грижили няколко нейни роднини, които с напътствия и личен пример са я въвеждали в задълженията ѝ, помагали са ѝ в началните стъпки като съпруга, обгрижвали са я като родилка. Подготовка, макар и често премълчавана, се осъществява и при бъдещия съпруг“, днес вече не е така. (Николова 2023, с. 9, по Иванова 1984, с. 54). „И още: в миналото тази подготовка за семеен живот, осъществявана в разширени семейства, предполага наличие на голямо разнообразие от модели на подражание (основен механизъм за изграждане на представа за обществото, за поведението, на проект за себе си, за формиране на Аз-а, развиване на интересите, ценностната система, представата за света и живота в обществото...)... днес младите хора са откъснати от рода си, живеят предимно в нуклеарни семейства, в част от които се наблюдават неясни и размити отношения между мъжете и жените и ролята в семейството.(пак там, с. 9-10). В този контекст е очевидно, че в съвременните обстоятелства, практиката за преповтаряне на традиционните възпитателни модели, характерни за съответната общност, се оказва често невъзможна поради структурните изменения в традиционното семейство и отмирането на някои общностни практики. Недостатъчно е и механичното възпроизвеждане на получените малко случайни педагогически знания от съвременните родители за осъществяване на родителските функции, които да гарантират физическото, социалното и емоционалното благосъстояние на техните деца. Повечето от родителите днес са образователно неподготвени и нямат достатъчно познания за процесите на детско развитие, което обуславя и грешките и неуспехите в семейното възпитание.

Независимо от очертаващата се неблагоприятна тенденция по отношение на нивото на педагогическа култура на родителите, липсата на базови познания и неумението за педагогическа рефлексия може да бъде компенсирано чрез допълнително обучение. Нормативно българското законодателство не предвижда това да бъде осъществявано по някакъв формален път. В основни-

те документи регламентиращи държавната политика, свързана с отглеждането и възпитанието на децата в семейна среда – Семейен кодекс, Закон за лицата и семейството и Закон за закрила на детето, „ясно е разписана необходимостта и задължението да се работи активно по насърчаване на отговорното родителство“. Но „в нито един от тях не се забелязват насоки за повишаване на педагогическата култура на родителите, за подобряване на знанията и уменията им да изпълняват качествено възпитателните си функции...“ (Николова 2023, с. 128). Още по-тревожен е фактът за липсата на действия по отношение на въпроса за мотивацията на родителите да участват в различните форми за повишаване на тяхната педагогическа компетентност. „Родителите трябва да бъдат убедени, че предлаганите педагогически знания ще им бъдат действително полезни и ще им помогнат да общуват много по-леко и по-ползотворно със своите деца. Ако те не осъзнаят необходимостта от повишаване на педагогическата си култура и ако не бъдат убедени в практическата ѝ полезност, усилията на педагозите в тази насока биха били напълно безрезултатни. Ето защо трябва да бъдат намерени най-ефективните пътища за мотивиране на родителската активност.“ (Чавдарова-Костова, Господинов, Мизова 2017, с. 26). Някои детски градини и училища в системата за предучилищно и училищно образование предлагат форми, като „училище за родители“, „ден на отворените врати“, раздават брошури с образователно съдържание или използват традиционни форми, като родителски срещи и индивидуални и групови консултации, за да ограмотят педагогически и психологически родителите, но доброволният характер на инициативите не гарантира необходимата посещаемост. От своя страна „недостатъците в педагогическата култура на родителите затрудняват и работата на учителите, поели обучението на децата им в свои ръце, защото те трябва да се заемат допълнително и с коригиране на грешките, допуснати в семейното възпитание, за да помогнат на детето“. (пак там, с. 25). Липсата на задължителност по отношение на дейностите за повишаване на педагогическата култура на родителите е предпоставка за актуалната ситуация, при която в по-голяма част от случаите мотивирането на семейството за участие в различни форми на обучение, както и организирането им става от институции в неформалния сектор.

Анализът на литературата сочи, че през последните години се наблюдава повишаване на активността на различни неформални организации, осъществяващи различни инициативи по посока педагогическото ограмотяване на родителите, което от своя страна свидетелства за осъзнатост и своеобразен ангажимент на гражданското общество по отношение на проблема. Дигитализацията на мас-медията също се явява благоприятен фактор за разпространяването на знания, които биха подпомогнали родителите в отглеждането и възпитаването на децата им, при условие, че се прилага необходимото критично мислене при подбора на информация, с оглед нейната научна стойност. Оптимизъм внушава и фактът, че някои родители признават необходимостта от това да придобиват и усъвършенстват педагогическите си знания с цел

осигуряването на необходимата благоприятна среда за развитието на децата им. От своя страна, постигането на тази благоприятна семейна среда е свързано с усвояването от родителите на отделните компоненти на педагогическата компетентност. Според В. Закирова и Е. Никитина педагогическата компетентност на родителите има следната структура:

- Информационно-съдържателен компонент: базови психологически и педагогически знания за родителството и детското развитие; познаване на индивидуалните характеристики на собственото дете; познания за начините на организиране на детската активност; умение за намиране, анализиране и селектиране на необходимата педагогическа информация и др.
- Емоционално-рефлексивен компонент: безусловно приемане на детето; способност за разбиране чувствата и тревогите на детето, както и своите собствени чувства и тревоги; самовъзприятие и самоосъзнаване като родител, рефлексивни способности; способност за анализ на собственото педагогическо развитие;
- Оперативен компонент: придобиване на умения и техники за комуникация с децата; разчитане на положителните качества на детето; усвояване на демократичния модел на взаимодействие с детето; способност за оказване на помощ и подкрепа в трудни ситуации за детето; участие в междуличностни отношения с други хора; педагогическо самообразование.(Zakirovaa, Nikitina 2016, с. 2102).

Именно формирането на изброените качества и умения в областта на педагогическото познание ще благоприятства проявите на ценностно-хуманното отношение към децата и хуманистичния стил на взаимодействие с тях. Ето защо дейностите и събитията, които целят повишаване на педагогическата култура на родителите, трябва да си поставят следните задачи:

1. Развиване на способността на родителя да учи и разбира детето си и себе си като родител.
2. Обучение на родителя да планира собствен образователен маршрут и индивидуална програма за развитие на детето.
3. Развиване на способността за саморефлексия на родителя въз основа на оценка на резултатите от детското развитие и самооценка на собственото педагогическо израстване.(пак там, с. 2104).

Предвид актуалната ситуация в България на национално ниво е добре да се направят стъпки за повишаване на информираността на родителите относно каузалитета между тяхната педагогическа компетентност (култура) и нивото на социално, психическо и физическо благополучие, което изпитват децата им. Именно активните действия по отношение на осведомеността, както и обогатяването на различните пътища и форми, по които педагогическото знание достига до родителите са първата крачка по пътя на преодоляване на проблема с ниската педагогическа култура на семействата. Използването на

социалното партньорство като механизъм за взаимодействие между родителите и съответните образователни институции (формални и неформални) е най-продуктивният начин, тъй като предполага по-всеобхватно и дългосрочно включване на родителите. Необходимо е да бъдат предприети и мерки за актуализиране на нормативната уредба, която определя задълженията на родителите за отглеждането и възпитаването на децата им и насърчава формирането на отговорно родителство. Добре би било да се помисли и по посока обезпечаването на финансов ресурс за осигуряването на подходящо обучение за родителите от уязвимите групи.

Според Х. Кайдарова „едно от основните условия за развитието на родителската педагогическа култура на съвременното семейство е актуализирането на аксиологичния компонент на семейното образование“. И понеже „отговорното възпитание се отнася до холистично психологическо възпитание на човек, включително набор от ценности, нагласи и очаквания, чувства и вярвания на субекта, който се държи като родител“ най-обещаващата стратегия за развитие на педагогическата компетентност на родителите е фокусът върху ценностите на вътрешната цивилизация. Приоритетната тактика е въвеждането на съвременното семейство в културно-педагогическата практика чрез активно развитие и интегриране на традиционния потенциал за развитие, защото независимо от структурните изменения в семейството като институция, традициите са основният механизъм за организиране на пространството на родителската култура. (Khaydarova 2012, с. 190). В този контекст именно обогатяването на придобитият от родителите опит в тяхното родно семейство с допълнително целенасочено обучение в „ефективно осъществяване на родителската роля“ ще осигури на техните деца благоденствието и психичното благополучие, които са необходими за изживяването на едно „позитвно детство“.

Заклучение

Съчетаването на усилията на семейството и общността с действията на различни формални и неформални институции, предоставящи образователни услуги по посока обогатяване педагогическите знания, умения и нагласи на родителите, биха довели до постигането на едно базово ниво на педагогическата компетентност в тях. Именно това базово ниво на педагогическа компетентност ще осигури необходимата благоприятна семейна среда, която да гарантира благосъстоянието и психичното здраве на децата. И независимо, че „благосъстоянието е твърде сложно и всеобхватно понятие, включващо широка палитра от взаимосвързани елементи, които отразяват многообразието в развитието на детето“, родителите ще са в състояние да обезпечат децата си с най-необходимите елементи като материална осигуреност, физическо, умствено и емоционално здраве, образователно равнище, етично поведение, морална култура и социална приобщеност. (Стоянова, Кирова, 2002, с. 145). В

този контекст добрата педагогическата култура на родителите е базова детерминанта за детското благоденствие и психично благополучие.

Публикацията е в изпълнение на проект на СУ „Св. Климент Охридски“ №80-10-79 / 11.4.2024 г. – Проявления на педагогическата компетентност в съвременното – структурни и съдържателни измерения.

Литература

- БОГДАНОВ, Д.** (2017) Психично благополучие при деца и младежи, *Научни трудове на Съюза на учените в България–Пловдив*, Серия А. Обществени науки, изкуство и култура, том III, ISSN 1311-9400 (Print); ISSN 2534-9368 (On-line).
- МИЛКОВА, Р.** (2015) Компетентността и компетенциите на личността – стратегия на университетското възпитание през XXI век, *Стратегии на образователната и научната политика*, т. 23, бр. 1., с. 38-63.
- НИКОЛОВА, Й.** (2023) *Перспективи за семеен живот и родителство в контекста на семейната педагогика*. София: УИ „Св. Кл. Охридски.
- СТОЯНОВА, К., Кирова, А.** (2002). *Приоритети и политики за благосъстоянието на децата*. София: ГорексПрес.
- ЧАВДАРОВА-КОСТОВА, С.** (2017). *Възпитанието в структурата на семейните отношения*. София: УИ „Св. Кл. Охридски.
- ЧАВДАРОВА-КОСТОВА, С., Господинов, Б., Б. Мизова.** (2017) Състояние на педагогическото взаимодействие „семејство – образователни институции – социална среда“. Резултати от едно изследване, *Годишник на СУ „Св. Климент Охридски“*, Книга Педагогика, Т. 111.
- EUROPEAN COMMISSION**, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture, Wellbeing and mental health at school – Guidelines for education policymakers, school leaders, teachers and educators, Publications Office of the European Union, 2024, Достъпен от: <https://data.europa.eu/doi/10.2766/590> [Прегледан: 28 юни 2024].
- EUROPEAN COMMISSION**, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture, Wellbeing and mental health at school – Guidelines for school leaders, teachers and educators, Publications Office of the European Union, 2024, Достъпен от: <https://data.europa.eu/doi/10.2766/760136>, [Прегледан: 28 юни 2024].
- GRAZULEVICIENE, R. at all.** (2017) Impact of Psychosocial Environment on Young Children’s Emotional and Behavioral Difficulties, *Int J Environ Res Public Health*, Oct; 14(10): 1278, Published online: doi: 10.3390/ijerph14101278.
- KNAYDAROVA X.** (2021) Parental Pedagogical Culture As An Individual Of The Family Institute, *Journal of Pedagogical Inventions and Practices*, Volume 3, ISSN NO: 2770-2367, 188-192.

UNICEF Innocenti (2020) ‘Worlds of Influence: Understanding what shapes child well-being in rich countries’, *Innocenti Report Card 16*, UNICEF Office of Research – Innocenti, Florence.

UNICEF, Как от 0 до 1 година? Комуникация Активен Контакт с детето, Достъпен от: <https://www.unicef.org/bulgaria/> [Прегледан: 28 юни 2024].

ZAKIROVA, V., E. Nikitina (2016) Developing the pedagogical culture of parents by means of social partnership with a supplementary education institution, *International Journal of environmental & science education*, vol. 11, no. 8, 2099-2111, DOI: 10.12973/ijese.2016.581a.

<https://www.who.int/publications/i/item/9789240038349> [Прегледан: 28 юни 2024].

<https://nbu-rechnik.nbu.bg/bg/obsht-spisyk-na-ponqtiq/blagosystoqnie> [Прегледан: 28 юни 2024].

<https://www.who.int/publications/m/item/the-geneva-charter-for-well-being> [Прегледан: 28 юни 2024].

<https://mycompetence.bg/bg/static/1> [Прегледан: 28 юни 2024].

https://devedu.eu/wp-content/uploads/UNA_transforming.pdf [Прегледан: 28 юни 2024].

Информация за автора

Име с научна степен и длъжност на автора: асистент д-р Петя Иванова

Персонален изследователски номер: ORCID ID: 0000-0001-7540-1878

Образователна институция/Институт: Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Факултет по педагогика

Контакти: p.ivanova@fp.uni-sofia.bg